

Polskie nazwiska pochodzące od nazw roślin zielarskich (cz. 2)

Polish surnames derived from the names of herbal plants (part 2)

Barbara Krochmal-Marczak¹, Iwona Wawer¹, Jolanta Witkoś¹,
Zbigniew Dobrzański^{2*}

¹ Państwowa Akademia Nauk Stosowanych w Krośnie, Rynek 1, 38 -400 Krosno

² Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu, ul. Chełmońskiego 38C, 51-630 Wrocław

*e-mail: zbigniew.dobrzanski@upwr.edu.pl

Słowa kluczowe: nazwy roślin zielarskich, nazwiska polskie

Keywords: names of herbal plants, polish surname

Streszczenie

Na podstawie baz nazwisk dostępnych w słowniku ISNP, rejestrze PESEL, bazach AF i Geneteka oraz zagranicznych portalach Forebears i Geogen przedstawiono polskie nazwiska wywodzące się z nazw krajowych roślin zielarskich. Jest ich ok. 40, przy czym obejmują one nazwiska od litery „A” do litery „J”. Oprócz nazwisk prymarnych podano także formy derywowane, formy z adaptacją graficzną oraz nazwiska podobne fonetycznie występujące poza granicami Polski. Najwięcej osób noszących nazwiska o proveniencji zielarskiej odnotowano w woj. podkarpackim, a największą liczebność wykazują trzy nazwiska: Chmiel (14,1 tys. osób), Cebula (8,1 tys. osób) i Gorczyca (6,8 tys. osób). Całkowitemu zanikowi w ciągu ostatnich 100 lat uległy nazwiska: Aronia, Arnika, Bazylia, Bodziszek, Bukwica, Cząber, Czosnaczek i Jeżówka. W następnej części analizą zostaną objęte nazwiska od „K” do „Ż”.

Summary

Based on surname databases available in the ISNP dictionary, the PESEL register, the AF and Geneteka databases, and the international portals Forebears and Geogen, we present Polish surnames derived from the names of Polish herbal plants. There are approximately 40 of them, including surnames from the letters „A” to „J”. In addition to primary surnames, derived forms, graphic adaptations, and phonetically similar forms outside Poland are also listed. The largest number of people with the herbal surname live in the Podkarpackie Voivodeship, with the largest numbers found in three surnames: Chmiel (14,100), Cebula (8,100), and Gorczyca (6,800). The following surnames have completely disappeared over the last 100 years: Aronia, Arnika, Bazylia, Bodziszek, Bukwica, Cząber, Czosnaczek, and Jeżówka. The next section will analyze surnames from „K” to „Ż”.

Wstęp

W cz. 1, poza zagadnieniami ogólnymi, krótką historią nazwisk, aspektami prawnymi (zmianą nazwiska) oraz danymi statystycznymi dotyczącymi liczebności nazwisk, omówiono nazwiska pochodzące od wyrazów: „ziele”, „zioło” i „ziółko” wraz z formami pochodnymi [1]. W cz. 2 przedstawiono nazwiska pochodzące od nazw poszczególnych gatunków, wykorzystując atlas roślin leczniczych, w którym opisano 232 gatunki roślin leczniczych oraz listę polskich roślin zielarskich obejmującą 184 gatunki i podgatunki. Rośliny zielarskie dzielą się na trzy grupy: rośliny lecznicze, rośliny przyprawowe oraz rośliny olejkodajne. Mogą to być rośliny zielne, byliny, pnącza, warzywa, krzewinki i krzewy, a także niektóre drzewa [2–4]. Spośród nich wytypowano ok. 40 roślin zielarskich (od litery „A” do „J”), których polskie nazwy występują również w krajowych bazach nazwisk. Warto wspomnieć, że Zawadzki [5] dokonał podziału nazwisk ze względu na treść zawartą w rdzeniu i obliczył, że nazwiska z rdzeniem „roślinnym” stanowią 8,3% ogółu nazwisk, co przekłada się na ok. 70 tys. nazwisk męskich i żeńskich w Polsce. Stanowią one jednak niewielką część ogółu nazwisk występujących w kraju. Analiza polskich nazwisk pochodzących od roślin zielarskich ukazuje ścisłą więź człowieka z przyrodą oraz jest przejawem humanizacji nauk rolniczych..

Metodologia i wykorzystane bazy nazwisk

W cz. 2 przedstawiono, w porządku alfabetycznym, nazwiska związane z polskimi nazwami roślin zielarskich, przy czym nie uwzględniono takich roślin, jak drzewa, zboża i warzywa (będą one przedmiotem odrębnego opracowania), a także roślin objętych ochroną oraz niewystępujących naturalnie w kraju (gatunków obcych). Charakterystykę botaniczną omawianych roślin przedstawiono w tab. 1. Przy opracowaniu nazwisk wykorzystano dostępne w Internecie cztery krajowe i dwie międzynarodowe bazy nazwisk. Są to:

- PESEL – zawiera aktualny rejestr osób żyjących w kraju (dane z początku 2025 r.), z uwzględnieniem nazwisk męskich i żeńskich oraz ich liczebności w poszczególnych województwach. Rejestrem zarządza Ministerstwo Cyfryzacji RP [6].
- ISNP (Internetowy słownik nazwisk polskich) – polski onomastykon opracowywany przez Instytut Języka Polskiego PAN w Krakowie od 2014 r. w ramach projektu NPRH. Słownik od 2022 r. był uzupełniany o nazwiska o mniejszej frekwencji. Pod koniec 2025 r. ukazała się wersja 2, obejmująca lata 2025–2030 [7].
- ActaFlow (rozkład występowania nazwisk w powiatach, AF) – dane pochodzą z publikacji Rymuta [8], zawierającej nazwiska występujące w Polsce na początku XXI wieku (2002 r.). Bazą zarządza firma informatyczna Zbigniew Bronk z Gdańska [9].

Geneteka (genealogiczna wyszukiwarka nazwisk, GW) – dane pochodzą z lat 1918–2025 i obejmują wszystkie obecne województwa oraz dawne ziemie polskie sprzed 1939 r. (Litwę, Białoruś i Ukrainę). Administratorem Geneteki jest Polskie Towarzystwo Genealogiczne (PTG) [10].

Forebears (z ang. „przodkowie”, FRS) – platforma internetowa stanowiąca bazę danych geoprzestrzennych dotyczącą rozmieszczenia imion i nazwisk oraz danych demograficznych z uwzględnieniem 227 suwerennych państw i terytoriów. Obecnie Forebears (DMCC) ma siedzibę w Dubaju (ZEA) [11].

Geogen (genealogia geograficzna, GG) – witryna uruchomiona w 2005 r. w Niemczech, zawierająca mapy nazwisk w Niemczech i Austrii. Ostatnia aktualizacja danych miała miejsce w 2020 r. (wer. 4). Pomysłodawcą Geogenu jest Christoph Stöpel z Ludwigsfelde (Niemcy) [12].

Wykorzystywano głównie elektroniczny słownik ISNP oraz rejestr PESEL, natomiast gdy omawiane nazwisko nie figurowało w tych źródłach, korzystano z danych z baz AF oraz GW. Nazwiska bazowe (prymarne) oraz pochodne od nich (nazwiska derywowane) przedstawiono w układzie alfabetycznym. Uwzględniono formy żeńskie, zarys historyczny, pochodzenie, geografie danego nazwiska w Polsce i na świecie oraz liczbę użytkowników. Podano też nazwiska zmodyfikowane graficznie (bez polskich znaków diakrytycznych) oraz tzw. formy podobne fonetycznie (nazwiska zagraniczne). Nie uwzględniono nazwisk o liczebności nieprzekraczającej 3 osób. Podano rangę nazwisk polskich, czyli częstość występowania (RN), ale tylko wtedy, gdy liczebność była wyższa niż 400 osób (im niższa wartość RN, tym większa liczebność danego nazwiska). Warianty męskie i żeńskie o odmianie przymiotnikowej traktowano jako jedno nazwisko (np. Dobrowolscy, Różańscy itp.). Do tłumaczenia nazw polskich oraz obcojęzycznych wykorzystano wielojęzyczny Wikisłownik [13] oraz *Wielki słownik słowiański* [14].

Nazwiska pochodzące od nazw roślin zielarskich

W tej części pracy omówiono nazwiska pochodzące od nazw roślin zielarskich w porządku alfabetycznym. Podano formy bazowe (podstawowe), a w kilku przypadkach także nazwiska derywowane. Wymieniono również elementy morfologiczne tych roślin, które stanowią surowiec zielarski (sur. ziel.). Do grupy tej należą: **Arnika, Aronia, Babka, Bagno, Barszcz, Barwinek, Bazylia, Bez, Bluszcz, Bodziszek (Budziaszek), Borówka, Bukszan, Bukwica, Bylica, Cebula (Cebulak), Chaber, Chmiel, Czarnuszka, Cząber, Czeremcha, Czosnek, Czosnaczek, Czystek, Dereń, Drapacz, Dziurawiec, Fiołek, Głowienka, Głóg, Gorczyca, Gorzysz, Groszek, Imbir, Jagoda, Janowiec, Jałowiec, Jarząb (Jarząbek), Jastrzębiec, Jemioła, Jeżówka, Jeżyna.**

ROŚLINA: arnika (astrowate), surowiec zielarski: arnika górską (kwiaty).

ARNIKA (f. żeńska: Arnikowa, Arnikówna) – nazwisko nie figuruje w głównych polskich bazach nazwisk [6–7, 9]; jedynie w bazie PTG [10] odnotowano, że od 1918 r. w Warszawie i woj. mazowieckim stwierdzono 7 małżeństw oraz 2 zgony osób o nazwisku Arnika. Nazwisko to jest jednak dość popularne na świecie, np. w Bangladeszu mieszka ok. 0,9 tys. osób o tym nazwisku, a w Indonezji – ok. 0,3 tys. osób. Arnika funkcjonuje również jako imię; nosi je ok. 8,2 tys. osób, najwięcej w Bangladeszu (5,4 tys.), Indiach (1,2 tys.) i Indonezji (0,4 tys., głównie mężczyzn). W Niemczech i Gruzji imię to występuje zarówno u kobiet, jak i u mężczyzn. Także w Polsce funkcjonuje to żeńskie imię, jednak jest ono rzadkie – nosi je ok. 80 kobiet [15]. Pochodzi ono od łac. *Arnica* (niejasna etymologia), a pierwszy zapis odnotowano w 1810 r. [16].

ROŚLINA: aronia (rózowate), surowiec zielarski: aronia czarna (owoce świeże lub suszone).

ARONIA (f. żeńska: Aroniowa, Aroniówna) – nazwisko nie figuruje w polskich bazach nazwisk [6, 7, 9]; jedynie w bazie PTG odnotowano, że od 1918 r. na terenie Polski stwierdzono 21 urodzeń osób o tym nazwisku (w tym 10 w woj. mazowieckim) [10]. W formie oryginalnej (Aronia) notowane jest w kilkunastu krajach i terytoriach, m.in. w Meksyku (145), Abhazji (142) i Gruzji (68 osób), a także na Filipinach, w Rosji, na Wyspach Salomona, w Ugandzie i Indiach. Nazwiska podobne fonetycznie to m.in. Oronia (Meksyk, USA i Filipiny, łącznie 1,2 tys. osób), Argonia i Garonia (Filipiny, 825 osób), Haronia (Mauritius, 71 osób), Aronija (Estonia, 24 osoby) itd. [11].

ROŚLINA: babka (babkowate), surowiec zielarski: babka płesznik (nasiona).

BABKA (f. żeńska: Babczyna, Babczanka) – nazwisko nie figuruje w bazie ISNP. Jego etymologia nie jest pewna, jednak najprawdopodobniej stanowi ono zdrobnienie od wyrazu „baba”. „Babka” może oznaczać także roślinę z rodzaju *Plantago*, jednak znaczenie to uznawane jest za wtórne i metaforyczne [15]. W Polsce nazwisko to noszą 143 osoby; najczęściej występuje ono w woj. podkarpackim [6]. Nazwisko Babka notowane jest w wielu krajach, np. w Czechach (0,7 tys. osób), na Ukrainie (0,5 tys. osób), w USA (0,4 tys. osób), na Słowacji, Węgrzech, w Rosji, Serbii i Austrii itd. W formie zmodyfikowanej Babko występuje na Ukrainie (1,5 tys. osób), w Bośni i Hercegowinie (0,8 tys. osób), w USA, na Łotwie i w Kazachstanie (razem 110 osób). Natomiast na Węgrzech notowane jest nazwisko Babkó, a na Słowacji – Babčo (łącznie 70 osób). W Niemczech spotykane są nazwiska: Babka, Babke i Bobka (ok. 500 osób). W kilku krajach (Rosja, Afganistan, Burkina Faso, Indie) Babka może funkcjonować również jako imię męskie lub żeńskie [7, 11].

ROŚLINA: bagno (wrzosowate), surowiec zielarski: bagno zwyczajne (liście i młode pędy).

BAGNO (f. żeńska: Bagnowa, Bagnówna) – nazwisko znajdujące się obecnie w fazie zaniku; w Polsce nosi je jedynie 9 osób (woj. zachodniopomorskie), mimo że od 1918 r. urodziły się 94 osoby o tym nazwisku (w tym 43 osoby w woj. łódzkim) [6, 10]. W formie oryginalnej (Bagno) występuje ono w kilkunastu krajach; najliczniejsze grupy jego nosiciele mieszkają w Rosji (0,9 tys. osób), we Włoszech (0,6 tys.) i Brazylii (0,2 tys.). Nazwisko notowane jest także w Nigerze, USA, na Wybrzeżu Kości Słoniowej i w Izraelu itd. Nazwiska podobne fonetycznie to: Bogno (Kamerun, 1,7 tys. osób), Bagnoud (Szwajcaria, 0,9 tys.) i Bagnou (Niger, 0,3 tys.). Na Filipinach mieszka ok. 3,0 tys. osób noszących nazwiska: Bagnol, Bangno, Bagnos, Bagnot i Begno, jednak ich znaczenie w językach narodowych tych krajów nie jest jasne [11].

ROŚLINA: barszcz (selerowate), surowiec zielarski: barszcz zwyczajny (ziele, owoce i korzeń).

BARSZCZ (f. żeńska: Barszczowa, Barszczanka, Barszczówna) – nazwisko przezwiskowe pochodzące od apelatywu „barszcz”, oznaczającego pierwotnie barszcz polski (*Heracleum sphondylium*), czyli roślinę jadalną, a następnie także zupę przygotowywaną z tej rośliny. Nazwa ta początkowo nie była związana z burakiem ćwikłowym; dopiero od XVIII w. oznaczała zupę z kiszonych buraków. Ranga nazwiska (RN) wynosi 860. W Polsce mieszka 5266 osób noszących to nazwisko; najwięcej w woj. mazowieckim (1635), w tym w gminie Radom (211 osób) [7]. W formach podobnych fonetycznie nazwisko występuje w wielu krajach; np. na Ukrainie funkcjonuje forma Borshch (10,3 tys. osób), spotykana także w Bośni i Hercegowinie (3,1 tys.) oraz w USA (0,1 tys.). W Niemczech notowane są formy Barsch (2,0 tys. osób), Baarsch (0,1 tys.) i Borsch (1,4 tys.). Ostatnia z wymienionych form występuje również w byłych republikach radzieckich (Rosja, Białoruś, Kazachstan, Mołdawia – łącznie ok. 1,4 tys. osób). W USA spotyka się również nazwiska: Barsch, Bearsch, Baarsh i Borschowa (łącznie ok. 300 osób) [11, 12].

Nazwiska derywowane (z rdzeniem „barszcz”): Barszczak, Barszczewicz, Barszczewscy, Barszczowscy, Barszczów, Barszczuk, Barszczyk, Barszczykiewicz, Barszczyńscy [9].

ROŚLINA: barwinek (toinowate), surowiec zielarski: barwinek pospolity (ziele).

BARWINEK (f. żeńska: Barwinkowa, Barwinkówna) – nazwisko pochodzi od wyrazu pospolitego, apelatywu „barwinek”, oznaczającego nazwę rośliny. Najwcześniejszy znany zapis tego nazwiska pochodzi z 1416 r. (Jakub Barwinek).

Nazwisko to nosi 294 osoby; najwięcej mieszka w woj. świętokrzyskim (91), w tym 43 osoby w gminie Chęciny [7]. Poza Polską występuje ono w formie oryginalnej (Barwinek) w Niemczech i Austrii (łącznie 70 osób). Notowane jest w formach podobnych fonetycznie lub formie adaptacji graficznej w kilku krajach: w Czechach (Barvínek, 195 osób), w Austrii (Barvinek, 102), w USA (Barvenik, 48), natomiast w Niemczech, Austrii i Kanadzie funkcjonuje nazwisko Warbinek (124 osoby) [11].

ROŚLINA: bazylija (jasonotowate), surowiec zielarski: bazylija pospolita (liście).

BAZYLIA (f. żeńska: Bazylija) – nazwisko nie figuruje w polskich bazach nazwisk [6–7, 9]; jedynie w bazie PTG znajduje się informacja o 119 urodzeniach osób o tym nazwisku na terenie Polski od 1918 r. (w tym 55 w woj. mazowieckim) [10]. W formach podobnych fonetycznie nazwisko to występuje w wielu krajach. Np. nazwisko Basilia funkcjonuje na Filipinach (511 osób), w Gruzji (259), Dominikanie (108 osób), Brazylii i Indonezji itd. Kolejne nazwisko, Bacilla, notowane jest w Dominikanie i w Meksyku (ok. 100 osób), Bazila – w Tanzanii (341), a Bazilia – w Brazylii (32 osoby). Warto wspomnieć, że w Polsce występuje również wariantywna forma Bazela (610 osób, głównie w woj. wielkopolskim). Jest to nazwisko pochodzenia greckiego, oznaczające „król”. Bazylija po angielsku to *basil*, po francusku – *basilic*, po hiszpańsku – *albahaca*, a w języku portugalskim – *manjerição* [13].

ROŚLINA: bez (piżmaczkowate), surowiec zielarski: bez czarny (kwiaty i owoce).

BEZ (f. żeńska: Bezowa, Bezówna) – nazwisko nie figuruje w bazie ISNP, jednak najprawdopodobniej pochodzi od nazwy rośliny (krzewu lub niewielkiego drzewa). Jego najstarszy zapis pochodzi z XV w. [17]. Według rejestru PESEL nazwisko to noszą obecnie 62 osoby, głównie w woj. dolnośląskim [6]. Od 1918 r. urodziło się w Polsce 120 osób o tym nazwisku, najwięcej w woj. mazowieckim (28 osób) [10]. Nazwisko Bez jest popularne również poza granicami Polski; funkcjonuje w ok. 40 krajach, a liczba jego nosicieli wynosi 10,3 tys. Najwięcej osób noszących to nazwisko mieszka w Indiach (2,8 tys.), Brazylii (2,5 tys.) i Francji (1,1 tys.), a także we Włoszech, Niemczech, Dominikanie i USA itd. Formy podobne fonetycznie to: Beaz (Liban, 0,8 tys. osób), Biez (Francja, 0,5 tys.), Becz (Węgry, 0,5 tys.) i Bezz (Brazylia i USA, 54 osoby). Natomiast w Niemczech funkcjonują nazwiska: Beetz, Beez, Betz i Beitz (razem ok. 23 tys. osób) [11].

ROŚLINA: borówka (wrzosowate), surowiec zielarski: borówka czarna (owoce).

BORÓWKA (f. żeńska: Borówczynna, Borówczanka) – nazwisko przezwiskowe pochodzące od wyrazu pospolitego (apelatywu) „borówka”. Pierwszy zapis historyczny tego nazwiska pojawił się w 1789 r., chociaż wyraz „borówka” jako

nazwę krzewinki odnotowano ponad 300 lat wcześniej, tj. w 1460 r. [18]. Nazwisko to nosi 1355 osób; najwięcej mieszka w woj. śląskim (525), w tym 97 osób w gm. Poręba. Jego ranga wynosi 4207. W formie adaptacji graficznej (Borowka) występuje ono w Niemczech (240 osób), na Słowacji i we Francji (95 osób). Forma Borovko funkcjonuje w Bośni i Hercegowinie (0,7 tys. osób) oraz na Ukrainie (0,6 tys.), a także na Litwie i Łotwie (76 osób). W Czechach występują formy Borovka i Borůvka (975 osób), natomiast w Niemczech – Borufka, Boroffka i Borofka (łącznie 312 osób). Również w USA spotyka się „borówkowe” nazwiska: Borowko, Borofka i Borufka (łącznie 145 osób).

ROŚLINA: bluszcz (araliowate), surowiec zielarski: bluszcz zimozielony (liście).

BLUSZCZ (f. żeńska: Bluszczowa, Bluszczówna) – nazwisko pochodzi od wyrazu pospolitego, ap. „bluszcz”, oznaczającego nazwę rośliny; pierwszy zapis tego nazwiska datowany jest na 1551 r. Ranga nazwiska wynosi 7823; występuje u 752 osób, najwięcej mieszka w woj. śląskim (360), a spośród gmin – w Płońsku (42 osoby). Poza Polską notowane jest w Niemczech (120 osób) i we Francji (6 osób), zapewne wśród osób o polskich korzeniach [7]. Nazwiska podobne fonetycznie to: Blutz (USA, 1,2 tys. osób), Blust (Niemcy, 0,9 tys.), Blish (USA i Kanada, 0,8 tys.), Blyshch (Ukraina, 0,2 tys.), Blusch i Bliesch (Niemcy, 160 osób), Blishch (Białoruś, 158), Bluszcz (USA i Kanada, 56) oraz Bluch (Austria, Pakistan i Brazylia, 43 osoby) [11–12].

ROŚLINA: bodziszek (bodziszkowate), surowiec zielarski: bodziszek cuchnący (ziele).

BODZISZEK (f. żeńska: Bodziszkowa, Bodziszówna) – nazwisko nie występuje w aktualnych polskich bazach nazwisk [6–7, 9], chociaż od 1918 r. zanotowano w Polsce aż 258 urodzeń osób o tym nazwisku (najwięcej w woj. mazowieckim – 98 osób) [10]. Być może uległo ono modyfikacji – w kraju notowane są formy: Budzisiak i Budziszak, Budziaszek. To ostatnie (Budziaszek) jest najliczniejsze – nosi je 198 osób, głównie w woj. małopolskim, jednak jego etymologia nie jest związana z „bodziszkiem” (pochodzi od nazwy osobowej Budziasz) [7]. W formie o podobieństwie fonetycznym, jako Bozicek, występuje we Francji (46 osób), w Urugwaju (15 osób) oraz w USA, Argentynie, Brazylii i Anglii [11].

ROŚLINA: bukszpan (bukszpanowate), surowiec zielarski: bukszpan (liście).

BUKS (f. żeńska: Buksowa, Buksówna) – nazwisko pochodzi od wyrazu pospolitego, ap. „buks”, „bukszpan”, oznaczającego rodzaj krzewu o zimozielonych liściach. Pierwszy zapis pojawił się w 1429 r. (Stanislaus Bux). Nazwisko to nosi 200 osób, z czego najwięcej mieszka w woj. mazowieckim (106), w tym w Czerwińsku nad Wisłą – 40 osób [7]. Nazwisko jest popularne poza granicami

kraju; występuje na Łotwie (128 osób), w Rosji, Argentynie, USA i Niemczech itd. W formie adaptacji graficznej – Bux – występuje licznie w Pakistanie (629,3 tys. osób), następnie w RPA (2,3 tys.), Indiach (2,1 tys.) i Niemczech (1,0 tys.). Natomiast w formie podobieństwa fonetycznego – Buksh – notowane jest w Pakistanie (40,0 tys.), na Fidzi (1,0 tys.), w Bangladeszu (0,4 tys.), na Sri Lance, w Arabii Saudyjskiej itd. Buks w kilku krajach funkcjonuje także jako imię męskie lub żeńskie: w RPA (258 osób), w Nowej Zelandii, Anglii, Papui-Nowej Gwinei, USA, Namibii i Katarze itd. [11]. Należy jednak dodać, że bukszpan nie należy do roślin zielarskich, gdyż wszystkie jego części wykazują działanie toksyczne dla ludzi i zwierząt ze względu na obecność alkaloidów, chociaż nadal trwają badania nad jego wykorzystaniem w medycynie [19].

ROŚLINA: bukwica zwyczajna (jasnotowate), surowiec zielarski: bukwica zwyczajna (liście).

BUKWICA (f. żeńska: Bukwica) – nazwisko nie występuje w polskich bazach nazwisk [6–7, 9]; jedynie w bazie PTG [10] znajduje się informacja, że od 1918 r. stwierdzono na terenie Polski 14 urodzeń osób o nazwisku Bukwica (w tym 7 w woj. wielkopolskim). W formach podobnych fonetycznie funkcjonuje ono w kilku krajach: w USA (Buckway i Bukwick, Buckwich – razem ok. 290 osób), w Niemczech (Buckwitz, 64 osoby), w DR Konga (Bunkwey) oraz w Nigerii (Bukway) [11–12].

ROŚLINA: bylica (astrowate), surowiec zielarski: bylica pospolita (liście).

BYLICA (f. żeńska: Bylicyna, Bylicina, Byliczanka) – nazwisko przezwiskowe, pochodzące od ap. „bylica” – rośliny o właściwościach leczniczych i magicznych, tj. wrotyczu. Pierwszy zapis historyczny pojawił się w 1426 r. (*de Bilicze dictum Bilicza*), a ranga nazwiska wynosi 3897. Nosi je 1458 osób; najwięcej mieszka w woj. małopolskim (816), w tym w m. Krakowie – 119 osób [7]. Nazwisko Bylica występuje w 10 krajach; najliczniejsza grupa mieszka w USA (80 osób) i w Brazylii (53 osoby), a także w Niemczech, Anglii i Kanadzie itd. W formie podobnej fonetycznie znane jest w Turcji (**Bilici**, 24,9 tys. osób), na Słowacji (**Belica**, 2,1 tys.) i Brazylii (**Biluca**, 0,2 tys.). W USA, Albanii i Brazylii występuje **Bilica** (łącznie ok. 150 osób), natomiast w DR Konga i Papui-Nowej Gwinei funkcjonuje **Bilika** (117 osób) [11].

ROŚLINA: cebula (amarylkowate), surowiec zielarski: cebula zwyczajna (cebula).

CEBULA (f. żeńska: Cebulina, Cebulanka) – nazwisko pochodzi od wyrazu pospolitego, ap. „cebula” (warzywo), a najwcześniejszy znany zapis nazwiska pochodzi z 1383 r. (Martino Czibula). Ranga nazwiska (wartość RN) wynosi 482,

a nosi je 8092 osoby; najwięcej mieszka w woj. małopolskim (1842), w tym w m. Krakowie – 338 osób [7]. Poza Polską funkcjonuje w oryginalnej formie (Cebula) w kilkunastu krajach, takich jak USA (1,6 tys. osób), Niemcy (0,4 tys.), Francja (149 osób), Kanada (119), Anglia, Czechy i Dania, itd. Natomiast nazwiska podobne fonetycznie to: Cebola (Mozambik, Portugalia, Brazylia – łącznie ok. 6,9 tys. osób), Cebulla (Niemcy, 1,8 tys.), Cibula (USA, Słowacja i Czechy – łącznie 1,2 tys. osób) itd. [11].

Formą pochodną jest Cebulak – nosi je 665 osób, z dominacją w woj. podkarpackim (364 osoby). Jednak etymologia tego nazwiska jest nieco inna – pochodzi od ap. „cebulak”, oznaczającego łupiny cebuli lub jej zieloną część. Oprócz Polski występuje w USA i Kanadzie (194 osoby) oraz w Anglii i Francji (29 osób) [7, 11].

CYBULA (f. żeńska: Cybulina, Cybulanka) – forma wariantywna od nazwiska Cebula; noszą je 2247 osób. Największa grupa mieszka w woj. lubelskim (278 osób). Nazwisko to pojawiło się w zapisach w tym samym czasie co Cebula (1383 r.). Występuje w Niemczech (96 osób), w USA (87), Argentynie (33 osoby), a także we Francji, Australii, Kanadzie i Meksyku, lecz w niskiej liczebności. W formie podobnej fonetycznie notowane jest na Ukrainie (Tsybulia, 2,3 tys. osób), w Gwatemali (Cubale, 1,0 tys.) oraz w Niemczech (Cybulla, Cybula, 224 osoby) itd. Formą pochodną od nazwiska Cybula jest Cybulak. W kraju nosi je 278 osób, z czego 92 mieszkają w woj. lubelskim. Notowane jest (jako Cybulak) także w Niemczech i na Słowacji (33 osoby) oraz w USA i Kanadzie (37 osób) [7, 11].

Nazwiska derywowane (z rdzeniem „cebul”, „cybul”): Cebul, Cebularz, Cebulka, Cebulla, Cebulski, Cybul, Cybulla, Cybuła, Cybularz, Cybulka, Cybularczyk, Cybulski [9, 11]

ROŚLINA: chaber (astrowate), surowiec zielarski: chaber bławatek (kwiat).

CHABER (f. żeńska: Charbrowa, Chabrówna) – nazwisko pochodzi od wyrazu popularnego, ap. „chaber” – bławatek. Najstarszy zapis datowany jest na 1687 r. (Chaber). Ranga nazwiska wynosi 5620. W kraju nosi je 1029 osób; najwięcej mieszka w woj. mazowieckim (295), w tym w gm. Sochaczew (66 osób) [7]. Poza Polską funkcjonuje w oryginalnej formie (Chaber) w kilku krajach, takich jak: Algieria (445), USA (167), Francja, Niemcy i Kanada (łącznie 74 osoby). Natomiast nazwiska podobne fonetycznie to: Chabert (Francja – 9,4 tys.; Dania – 0,3 tys.; USA – 0,3 tys.; Portugalia – 0,2 tys.; Belgia – 0,1 tys. osób); nazwisko to notowane jest także w Nowej Kaledonii, Polinezji Fr., Urugwaju i Kanadzie, itd. Inne nazwiska to: Chaver (Izrael – 1,0 tys.; Honduras – 0,9 tys.; Nigeria – 0,6 tys. itd.), Chabez (Meksyk – 0,2 tys.; USA – 0,1 tys.; Argentyna, Wenezuela, Peru itd.), Chabere (DR Konga – 27 osób) itd. [11].

Nazwiska derywowane (z rdzeniem „chaber”): Chaber, Chaberek, Chaberka, Chaberko, Chebernal, Cheberscy, Chabert [9].

ROŚLINA: chmiel (konopiowate), surowiec zielarski: chmiel zwyczajny (szyszki).

CHMIEL (f. żeńska: Chmielowa, Chmielówna) – nazwisko pochodzi od wyrazu pospolitego, ap. „chmiel” – gatunku rośliny; przenośnie oznacza pijaństwo, upicie się, pijatykę. Najstarszy zapis datowany jest na 1366 r. (Jacusszius Kmel). Nosi je 14 113 osób; najwięcej mieszka w woj. podkarpackim (7135), w tym w m. Rzeszów – 459 osób. Ranga nazwiska jest wysoka – 5620. Poza Polską funkcjonuje w oryginalnej formie (Chmiel) w kilku krajach, takich jak USA (2,3 tys. osób), Niemcy (0,8 tys.), Francja (0,3 tys.), a także Kanada, Czechy, Anglia, Brazylia i Argentyna itd. Nazwiska podobne fonetycznie to: **Chmyl** (Ukraina, 4,0 tys. osób.), **Chmel** i **Cmiel** (Czechy, 2,4 tys.), **Chmil** i **Hmiel** (USA, 180 osób), **Schmil** (Izrael, 162 osoby) i **Khmil** (Rosja, 200 osób). W Niemczech występuje w kilku formach: **Chmill**, **Schmiel**, **Schmill**, **Schmiele** (łącznie ok. 1,0 tys. osób) [7, 11–12].

Nazwiska derywowane (z rdzeniem „chmiel”): Chmiela, Chmielak, Chmielarczyk, Chmielowscy, Chmielarz, Chmieleczy, Chmielek, Chmielewicz, Chmielewscy, Chmielik, Chmielińscy, Chmielniak, Chmielnicy, Chmielnik, Chmielowiec, Chmielowscy [7].

ROŚLINA: czarnuszka (jaskrowate), surowiec zielarski: czarnuszka siewna (nasiona).

CZARNUSZKA (f. żeńska) – nazwisko nie figuruje w bazie ISNP, ale najprawdopodobniej pochodzi od nazwy rośliny zielnej, chociaż może oznaczać „kobietę o czarnych włosach”. Najwcześniejszy znany zapis nazwiska pochodzi z 1491 r. [20]. Według rejestru PESEL nazwisko to nosi 47 osób, z dominacją w woj. dolnośląskim. Wariantem są formy **Czernuszka** (69 osób) oraz **Czarnuszko** (32 osoby) – głównie są to mieszkańcy woj. lubelskiego [6]. Poza granicami kraju nazwisko to najczęściej spotykane jest (w formie podobnej fonetycznie) na Ukrainie (**Chornukha**, **Chornousko** i **Chornushko** – razem ok. 690 osób); ponadto występuje nielicznie w USA (**Charnuska**, 11 osób) oraz w Austrii (**Czernuschka**, 9 osób) [11].

ROŚLINA: cząber (jasnotowate), surowiec zielarski: cząber ogrodowy (ziele).

CZĄBER (f. żeńska: Cząberowa, Cząberówna) – nazwisko w tej formie (ze znakiem diakrytycznym) nie występuje obecnie w kraju, chociaż w bazie PTG [10] można znaleźć informację, że od 1918 r. odnotowano 108 narodzin osób o nazwisku Cząber, w tym 30 w woj. śląskim. Można przypuszczać, że nazwisko to uległo modyfikacji, m.in. ze względu na trudną wymowę. W ten sposób powstały formy:

Czomber (11 osób w woj. śląskim i łódzkim) oraz **Czombera** (40 osób), której nosiciele zamieszkują wyłącznie woj. śląskie. Nazwiska podobne fonetycznie to: **Chomber** (Kenia – 66 osób), **Czember** (Kanada – 39), **Czomba i Czombi** (Węgry – 476), **Chamber** (USA – 0,8 tys.; Ekwador – 0,2 tys.; Nigeria – 0,1 tys.; oraz Anglia, Indie, Chile, RPA i Peru itd.) [9, 11]. W języku angielskim i hiszpańskim *chamber* oznacza „izbę”, a więc wyraz ten nie ma nic wspólnego z rośliną „cząber” [13].

ROŚLINA: czeremcha (rózowate), surowiec zielarski: czeremcha zwyczajna (kora i kwiat).

CZEREMCHA (f. żeńska: Czeremczyna, Czerenczanka) – nazwisko pochodzi od ukraińskiego ap. „czeremcha” – drzewa z rodziny migdałowatych, pol. trzemcha. Nie wiadomo, kiedy pojawił się pierwszy zapis. Obecnie posługuje się nim 214 osób; najliczniejsza grupa mieszka w woj. podlaskim (214), w tym w m. Białystok – 46 osób. Poza Polską nazwisko Czeremcha występuje w USA, Brazylii i Argentynie (łącznie ok. 50 osób). Nazwisko podobne fonetycznie – Cheremkha – funkcjonuje na Ukrainie (107 osób) [7, 11].

ROŚLINA: czosnek (amarylkowate), surowiec zielarski: czosnek dęty i pospolity (szczypior i cebule).

CZOSNEK (f. żeńska: Czosnkowa, Czosnkówna) – nazwisko pochodzi od wyrazu pospolitego, ap. „czosnek” – rośliny warzywnej cebulkowej. Pierwszy zapis pojawił się w 1438 r. (Nicolao Czosnek), a wartość RN wynosi 14 270. Nosi je 401 osób; najwięcej mieszka w woj. świętokrzyskim (120), a wśród miast – w Krakowie (31 osób). Poza Polską w formie oryginalnej (Czosnek) występuje tylko w USA i Kanadzie (90 osób) oraz w Anglii i Australii (15 osób). W kilku krajach notowane są również nazwiska podobne fonetycznie, takie jak Cosnek, Chosnyk i Chosnek (USA – 65 osób), Császnek i Csasznek (Węgry – 50 osób) i Cosnick (Kanada – 19 osób) [7, 11].

ROŚLINA: czosnaczek (kapustowate), surowiec zielarski: czosnaczek pospolity (ziele).

CZOSNACZEK (f. żeńska: Czosnaczek) – nazwisko figuruje tylko w bazie GW [10]. Od 1918 r. odnotowano 59 urodzeń osób o tym nazwisku (najwięcej w woj. świętokrzyskim – 19), jednak obecnie nie występuje ani w Polsce, ani za granicą. Mogło ulec całkowitemu zanikowi z przyczyn naturalnych (zgony) lub administracyjnych (zmiana nazwiska).

ROŚLINA: czystek (czystkowate), surowiec zielarski: czystek (cięte liście, susz).

CZYSTEK (f. żeńska: Czystkowa, Czystkówna) – nazwisko widnieje w bazie GW (dane z l. 1918–2025). W tym czasie urodziło się w kraju 71 osób (w tym

31 w woj. łódzkim) [10], jednak obecnie nie figuruje w głównej bazie polskich nazwisk [7], a jedynie w rejestrze PESEL występuje 14 osób (kobiet i mężczyzn) o tym nazwisku [6]. Natomiast w formach podobnych fonetycznie notowane jest w kilku krajach: Chystyk i Chystykh (Ukraina – 330 osób), Zsitek (Węgry – 44 osoby), Chestek (USA – 38 osób) [11].

ROŚLINA: dereń (dereniowate), surowiec zielarski: dereń jadalny, właściwy (owoce).

DEREŃ (f. żeńska: Dereniowa, Dereniówna) – nazwisko od wyrazu pospol., ap. „dereń” – roślina ozdobna. Pierwszy zapis historyczny datowany jest na 1470 r. (Georgus C. Deren de Netka). Ranga nazwiska wynosi 1960. Posługuje się nim 2747 osób; najwięcej mieszka w woj. podkarpackim (667), w tym w m. Brzoźów – 109 osób. Poza Polską funkcjonuje w ok. 30 krajach, głównie w formie zmodyfikowanej graficznie (Deren). Najwięcej osób mieszka w USA (0,8 tys. osób), Turcji (0,7 tys.), Ukrainie (0,7 tys.), Francji (0,3 tys.), a także w Kanadzie, Australii, Niemczech, Rosji, Indonezji i Anglii itd. W formach podobnych fonetycznie występuje m.in. Dearen i Doeren (USA – ,0,5 tys. osób), Derien (Francja – 0,3 tys.) oraz Dieren (Niderlandy – 0,1 tys.) [7, 11].

ROŚLINA: drapacz lekarski (astrowate), surowiec zielarski: drapacz lekarski (ziele).

DRAPACZ (f. żeńska: Drapaczowa, Drapaczówna) – nazwisko przezwiskowe, od ap. „drapacz” – napastnik, grabieżca; golibroda, balwierz, a także mężczyzna, który stale się drapie. Pierwszy zapis historyczny datowany jest na 1463 r. (Cum Johanne Drapacz). Nazwisko to noszą 204 osoby; najwięcej mieszka w woj. śląskim (128), w tym w m. Zabrze – 111 osób. Etymologia tego nazwiska nie ma związku semantycznego z rośliną (drapacz lekarski), lecz odnosi się do cech psychofizycznych człowieka [7].

ROŚLINA: dziurawiec (dziurawcowate), surowiec zielarski: dziurawiec czteroboczny (ziele).

DZIURAWIEC (f. żeńska: Dziurawcowa, Dziurawcówna) – nazwisko przezwiskowe, pochodzące od ap. „dziurawiec” – zioła leczniczego lub od przymiotnika „dziurawy”, oznaczającego pusty, próżny. Pierwszy zapis odnotowano w słowniku Rymuta [19]. Nazwisko to noszą 374 osoby; najlicniejsza grupa mieszka w woj. lubelskim (162), w tym w m. Lublin – 29 osób [7]. Poza Polską w formie oryginalnej (Dziurawiec) występuje tylko w USA (78 osób), przy czym w kraju tym notowane są także nazwiska podobne fonetycznie, takie jak Zurawicz, Zurawiec, Zurawik i Zurowick (razem ok. 130 osób) [11].

ROŚLINA: fiołek (fiołkowate), surowiec zielarski: fiołek trójbarwny (ziele).

FIOŁEK (f. żeńska: Fiołkowa, Fiołkówna) – nazwisko od wyrazu pospolitego, ap. „fijołek” – rośliny kwitnącej z rodziny *Violaceae*. Pierwszy zapis historyczny datowany jest na 1869 r. (Fołek), chociaż forma Fiołek funkcjonowała wcześniej [18]. Wwartość RN wynosi 6231. Nazwisko to nosi 933 osoby; najwięcej mieszka w woj. małopolskim (353), w tym w m. Krakowie – 111 osób. Nie występuje ono w woj. podlaskim. Poza Polską funkcjonuje w USA (142 osoby), Francji (65), Niemczech (24) i Czechach (7 osób) [7]. Nazwiska podobne fonetycznie to: Fiolek (USA i Kanada – 217), Fijalek (Tajlandia – 119), Fialek (USA – 85; Brazylia – 76 osób itd.), Fialik i Fiałek (Czechy – 30 osób). Natomiast w Niemczech występuje Fiala, Fialik i Fialek (łącznie 1,2 tys. osób) [11–12].

Nazwiska derywowane (z rdzeniem „fiał”, „fioł”): Fiałkiewicz, Fiałkowscy, Fiałek, Fiołna, Fiołka, Fijołek, Fijałek [6, 9].

ROŚLINA: głowienka (jasnotowate), surowiec zielarski: głowienka pospolita (ziele).

GŁOWIENKA (f. żeńska: Głowieneczyna, Głowieneczanka) – nazwisko pochodzi od wyrazu pospolitego, ap. „głowienka” – zdrobnienia od wyrazu „głownia”; nazwy rośliny, rodzaju ziela oraz typu kadzidła. Najstarszy zapis datowany jest na 1400 r. (Petrus Glowienka), a ranga (wartość RN) wynosi 10 139. Nazwisko to noszą 574 osoby; najwięcej mieszka w woj. pomorskim, w tym w m. Władysławowo – 55 osób. W Niemczech notowane są nazwiska Glowienka (348 osób) i Glowienke (72 osoby), podobnie w USA (143 osoby). W Brazylii występuje Glovenka (9 osób), a w Szkocji – Glowinko (9 osób). Wszystkie te formy zapewne mają polskie korzenie (emigracja) [7, 11–12].

ROŚLINA: głóg (rózowate), surowiec zielarski: głóg jednoszyjkowy oraz dwuszyjkowy (kwiaty).

GŁÓG (f. żeńska: Głógowa, Głożanka) – nazwisko nie występuje w bazie ISNP (nie jest jeszcze opracowane w IJP PAN), jednak w aktualnym rejestrze PESEL notowane jest u 33 osób (kobiet i mężczyzn) [6]. Nazwisko Głóg najprawdopodobniej pochodzi od nazwy krzewu (i owocu) – „głóg”. Nazwa tej rośliny pojawiła się w 1. poł. XV w. [15–16]. Warto odnotować, że od 1918 r. urodziły się w granicach Polski 103 osoby o tym nazwisku, które ma wyraźną tendencję spadkową – w 2002 r. jego liczebność wynosiła 57 osób [9].

ROŚLINA: gorczyca (kapustowate), surowiec zielarski: gorczyca biała oraz czarna (nasiona).

GORCZYCA (f. żeńska: Gorczyczyna, Gorczyczanka) – popularne nazwisko, pochodzące od wyrazu pospolitego, ap. „gorczyca” – nazwy licznych roślin

o gorzkim smaku. Najstarszy zapis pochodzi z 1303 r. (*Petrum cognomento Gorciciaz*), a ranga nazwiska jest wysoka – 625. Nazwisko to nosi 6790 osób; najczęściej mieszka w woj. podkarpackim (1656), w tym w m. Jasło – 292 osoby. Poza Polską nazwisko to występuje w USA (755 osób), Francji (281), Niemczech (112 osób) oraz w Australii, Belgii, Hiszpanii, Szwecji i Norwegii [7]. Nazwiska podobne fonetycznie to: Gorziza (Brazylia – 224), Gorcyca (USA – 97), Gorchitsa (Rosja – 55) oraz Gorčica (Czechy – 42 osoby). W Niemczech występują formy: Gorczyza, Gorczytza, Gortzitza i Gorzitze (razem ok. 300 osób) [11–12].

ROŚLINA: gorysz (selerowate), surowiec zielarski: gorysz siny (kłącze).

GORYSZ (f. żeńska: Goryszowa, Goryszanka) – nazwisko nie występuje w bazie ISNP, lecz w aktualnym rejestrze PESEL wykazano 46 osób je noszących [6]. W bazie GS odnotowano 61 urodzeń od 1918 r. w granicach Polski; najczęściej miało miejsce w woj. podlaskim (22), co wskazuje, że jest to nazwisko mało liczne [10]. Prawdopodobnie pochodzi od rośliny zielarskiej „gorysz”, jednak brak jest jednoznacznych danych potwierdzających tę etymologię [2, 4, 7]. Za granicą jedynie w Kanadzie i Niemczech mieszka ok. 50 osób o nazwisku Gorys.

ROŚLINA: groszek (bobowate), surowiec zielarski: groszek żółty (ziele).

GROSZEK (f. żeńska: Groszkowa, Groszkówna) – nazwisko przezwiskowe, pochodzące od ap. „groszek” – grochu. Najstarszy zapis datowany jest na 1499 r. (Martin Groschek), a jego ranga (wartość RN) wynosi 3300. Nazwisko to noszą 1724 osoby; najczęściej mieszka w woj. mazowieckim (132), a spośród gmin – w Bałazowej (132 osoby). Nazwisko Groszek jest używane w ok. 10 krajach: USA (390 osób), Francji (94 osoby), Niemczech (48 osób), Kanadzie, Anglii, Australii i Arubie, itd. Nazwiska podobne fonetycznie to: Groshek (USA – 0,6 tys.), Grosek (Słowacja – 0,4 tys.) oraz Grossek (Niemcy, Austria, Argentyna, USA – łącznie ok. 140 osób). Natomiast nazwisko Grosek funkcjonuje w Słowenii, USA, Austrii i na Węgrzech (łącznie ok. 370 osób).

ROŚLINA: imbir (imbrowate), surowiec zielarski: imbir lekarski (kłącze).

IMBIR (f. żeńska: Imbrowa, Imbrówna) – nazwisko nie jest opracowane w IJP PAN [7], jednak figuruje w rejestrze PESEL [6]. W kraju nosi je 58 osób – głównie mieszkańcy Mazowsza. Nazwisko najprawdopodobniej wywodzi się od wyrazu „imbir” (roślina lecznicza). Nazwa ta pojawiła się po raz pierwszy w 1464 r. i ma pochodzenie niemieckie (*imbër, ingebër*) lub łacińskie (*gingiber*) [15, 17]. Za granicą nazwisko występuje rzadko; jedynie w Indonezji 0,9 tys. osób nosi

nazwisko Imbir; w Rosji i Rumunii występuje u ok. 100 osób. W formie zmodyfikowanej graficznej – Imber – notowane jest w USA, Anglii i Australii (razem 1,5 tys. osób), a także we Francji, Izraelu i Austrii (ok. 0,5 tys. osób). Notowane jest też w Nigerii (Himbir – 0,3 tys. osób), w USA i Francji (Himber – 0,7 tys.) [11].

ROŚLINA: jałowiec (cyprysowate), surowiec zielarski: jałowiec pospolity (jagody)
JAŁOWIEC (f. żeńska: Jałowcowa, Jałowcówna) – nazwisko pochodzi od wyrazu pospolitego, ap. „jałowiec” – krzewu z rodziny iglastych lub owocu tego krzewu. Pierwszy zapis pochodzi z 1789 r. (Jałowiec), a ranga nazwiska wynosi 6993. Posługuje się nim 837 osób; najczęściej mieszka w woj. podkarpackim (286), w tym w m. Pilzno (143 osoby) [7]. Poza granicami kraju notowane jest głównie w USA (317 osób) oraz w Anglii i Kanadzie (19 osób). W USA występują także formy: Jalowiecz, Jalowicz i Jalowick (łącznie 43 osoby). Najpopularniejszą formą wariantywną jest Jalovec, która funkcjonuje w Słowenii (253), USA (210), Czechach (82), Francji i Kanadzie [11].

ROŚLINA: janowiec (bobowate), surowiec zielarski: janowiec barwierski (kwiaty i nasiona).

JANOWIEC (f. żeńska: Janowcowa, Janowcówna) – nazwisko odimienne, pochodzące od imienia Jan, które w języku hebrajskim oznacza „Jahwe jest łaskawy”. Najstarszy zapis pochodzi z 1764 r. (Janowiec). Występuje głównie w woj. południowo-wschodnich; najczęściej osób mieszka w Małopolsce (208), a spośród miast – w Jasle (34 osoby). W całym kraju nazwisko to noszą 383 osoby. Nazwisko to nie ma związku z nazwą rośliny zielarskiej janowiec [7, 11].

ROŚLINA: jarząb (rózowate), surowiec zielarski: jarząb pospolity, jarzębina (owoce).
JARZĄB (f. żeńska: Jarząbowa, Jarząbówna) – nazwisko przezwiskowe, pochodzące od ap. „jarząb” – rodzaju drzewa lub krzewu, jarzębiny, a także gatunku ptaka z rodziny kurowatych. Najstarszy zapis datowany jest na 1435 r. (Micolai Jarzamb), a ranga nazwiska wynosi 1784. Nazwisko to noszą 2974 osoby; najczęściej mieszka w woj. dolnośląskim (372), a wśród miast – w Kielcach (88 osób). Nie jest notowane tylko w woj. podlaskim. Formy wariantywne to: Jarzębak, Jarzębiak i Jarzęba (ok. 650 osób). W formie zmodyfikowanej graficznej (Jarzab) funkcjonuje w USA (173), Niemczech (80), Anglii (29), Czechach, Izraelu i Norwegii itd. [7, 11].

JARZĄBEK (f. żeńska: Jarząbkowa, Jarząbkówna) – forma zdrobniała od nazwiska Jarząb, noszona w kraju przez 6692 osoby, z dominacją w woj. mazowieckim (1430) i w m. Kielce (190 osób). Pierwszy zapis jest wcześniejszy niż forma

bazowa, gdyż datowany jest na 1394 r. (Stanislaus Jarzombec), a wartość RN wynosi 641. W formie zmodyfikowanej graficznie – Jarábek i Jaržabek – występuje na Słowacji (483); ponadto w USA występuje w kilku wariantach: Jarabek, Jarabeck i Yarzabek (ok. 300 osób). W Niemczech notowane są również warianty: Jarabek, Jarzabek, Jarzombek, Jarzombeck, Jarzombke i Jarzombski (łącznie ok. 820 osób) [7, 11].

ROŚLINA: jastrzębiec (astrowate), surowiec zielarski: jastrzębiec kosmaczek (ziele).
JASTRZĘBIEC (f. żeńska: Jastrzębiec) – nazwisko nie występuje w bazie ISNP (nie jest jeszcze opracowane w IJP PAN), lecz w rejestrze PESEL notowane jest u 81 osób (kobiet i mężczyzn) jako pierwszy człon nazwisk dwuczłonowych [6]. Jak wiadomo, Jastrzębiec to jeden z najstarszych i najpopularniejszych polskich herbów szlacheckich [20]. Ciekawostką antroponomiczną są brazylijskie nazwiska Jastrombeck, Jastrombek oraz Iastrombeck i Iastrombek (ok. 150 osób), zapewne pochodzące od polskich emigrantów o nazwisku Jastrzębiec. W portalu FRS (2014 r.) figuruje 37, a w bazie AF (2002 r.) – 47 nazwisk Jastrzębiec, lecz nie występują one samodzielnie w rejestrze PESEL (2025 r.).

ROŚLINA: jemiola (sandałowcowate), surowiec zielarski: jemiola pospolita (ziele).
JEMIOŁA (f. żeńska: Jemiolina, Jemiolanka) – nazwisko przezwiskowe, pochodzące od ap. „jemiola” – krzewu pasożytniczego, rosnącego na drzewach. Najstarszy zapis datowany jest na 1623 r. (Veceslaus Jemiola). Nazwisko to nosi 291 osób; najwięcej mieszka w woj. podkarpackim (75), a spośród miast – w Bydgoszczy (29 osób) [7]. W formie zbliżonej fonetycznie występuje w Etiopii (Jemila, 39,5 tys. osób), w USA (Jemiola, 133 osoby), na Filipinach (Jemilo, 70 osób), a także w Nigerii (Yemiola, 63 osoby). Natomiast nazwisko Jemiolo funkcjonuje w USA, Kanadzie i Anglii (łącznie 160 osób). Nie wiadomo, co oznaczają te nazwiska w językach narodowych tych krajów. W jęz. angielskim „jemiola” to *mistletoe*, natomiast w jęz. słowiańskich (białor., bośn., bułg., chorw., czes., maced., ros., słow., słown., ukr.) to *omela* lub *imela* [13–14].

ROŚLINA: jeżówka (astrowate), surowiec zielarski: jeżówka purpurowa (pędy, korzeń).
JEŻÓWKA (f. żeńska: Jeżówka) – nazwisko nie figuruje w głównych polskich bazach nazwisk [6–7, 9]; jedynie w bazie PTG [10] znajduje się informacja, że od 1918 r. w granicach kraju stwierdzono 11 urodzeń dzieci o nazwisku Jeżówka (w tym 5 w woj. śląskim). W tej formie nazwisko to zanikło i nie występuje też za granicą. Natomiast w kraju funkcjonują dwa nazwiska pośrednio związane z „jeżówką” lub „jeżami”: Jeżowscy (975 osób) i Jeżewscy (3775 osób). W oficjalnej wersji nazwiska te pochodzą od nazwy miejscowości (Jeżów, Jeżewo, Jeżewice), będących miejscem pochodzenia lub własnością ich nosicieli [7].

ROŚLINA: jeżyna (rózowate), surowiec zielarski: jeżyna fałdowana oraz popielica (liście).

JEŻYNA (f. żeńska: Jeżynina, Jeżynianka) – nazwisko przezwiskowe, pochodzące od ap. „jeżyna” – krzewu kolczastego z jadalnymi owocami. Brak informacji o pierwszym zapisie, ale nazwa „jeżyna” pojawiła się w Polsce w 1. poł. XV w. [17]. Nazwisko to nosi 570 osób; najczęściej mieszka w woj. lubelskim (222), w tym w Puławach – 98 osób. Wartość wskaźnika RN wynosi 10247. Poza Polską nazwisko występuje jedynie w Chorwacji jako Jeżina (180 osób), w USA jako Jezina (31 osób), a w Szwecji i Tajlandii jako Jezyna (9 osób). Warto wspomnieć, że w formie wariantywnej nazwisko Jerzyna nosi 105 osób, z których najczęściej mieszka w woj. lubelskim [6, 9].

Podsumowanie

Najwięcej osób noszących nazwiska o proweniencji zielarskiej mieszka w woj. podkarpackim, następnie w mazowieckim i małopolskim. Największą liczebność wykazują trzy nazwiska: Chmiel (14,1 tys. osób), Cebula (8,1 tys. osób) i Gorczyca (6,8 tys. osób). Dwa „zielarskie” nazwiska – Drapacz i Janowiec – nie mają „roślinnego” rodowodu. Niektóre nazwy zielarskie, takie jak Biedrzyca, Bluszcz, Czernica, Cykoria, Czyścica, Dogłódka, Drzączka, Dziewanna, Dziewięciornik, Farbownik, Glistnik, Gorycznik, Hyzop, Iglica i Jasnota, nie przekładają się na polskie nazwiska, lecz często występują za granicą; ponadto wywodzi się od nich wiele nazwisk derywowanych. Do grupy mało licznych nazwisk (poniżej 100 użytkowników) należą: Bagno (9), Czystek (14), Głóg (33), Gorysz (46), Czarnuszka (47), Imbir (58), Bez (62), Jastrzębiec (81 osób). Całkowitemu zanikowi uległy nazwiska: Aronia, Arnika, Bazylia, Budziszek, Bukwica, Cząber, Czosnaczek i Jeżówka. W następnej części (3) analizą będą objęte nazwiska od „K” do „Ż”.

Tabela 1. Charakterystyka polskich roślin zielarskich od których wywodzą się nazwiska polskie (alfabetycznie, od A do J)***Table 1.** Characteristics of Polish herbal plants from which Polish surnames originate (alphabetically, from A to J)*

Roślina/ Nazwisko	Charakterystyka botaniczna			
	Nazwa gatunkowa (i synonimy)**	Nazwa potoczna (gwara)**	Cechy morfologiczne	Nazwa systematyczna
ARNIKA	arnika górską	kupalnik górski	bylina	<i>Arnica</i> L.
ARONIA	aronia czarna	czarna jarzębina	krzew	<i>Aronia</i> Medik.
BABKA	babka. zw., płesznik, lancetowata. jajowata	babka: wąskolistna, większa, średnia	roślina zielna	<i>Plantago</i> L.
BAGNO	bagno zwyczajne	bagniak, dziki rozmaryn	krzew zimozielony	<i>Rhododendron tomentosum Harmaja</i>
BARSZCZ	barszcz zw. Sosnowskiego	zemsta Stalina, barszcz kaukaski	roślina zielna	<i>Heracleum</i> L.
BARWINEK	barwinek pospolity	zimziele, lubistek, lubicz	krzewinka zimozielona	<i>Vinca minor</i> L.
BAZYLIA	bazylia pospolita	bazylia wonna, bazylek ogrodowy, bazylika	rośliny zielne, krzewy, półkrzewy	<i>Ocimum basillicum</i> L.
BEZ	bez czarny	dziki bez, bżowina	krzew lub niskie drzewo	<i>Sambucus</i> L.
BIEDRZENIEC	wielki, mniejszy, czarny	anyż, anyżek	roślina zielna	<i>Pimpinella</i> L.
BLUSZCZ	bluszcz pospolity	bluszcz domowy, pnącze czepne	pnącze zimozielone	<i>Hedera</i> L.
BODZISZEK	geranium	bociani nosek, żurawi nosek	bylina	<i>Geranium</i> L.
BORÓWKA	Brusznica, czarna, amerykańska i in.	czerwona, czernica	krzewinka lub krzew	<i>Vaccinium</i> L.
BUKSZPAN	bukszpan zw.	buks	krzew, drzewo	<i>Buxus</i> L.
BUKWICA	bukwica lekarska	czyściec lekarski	bylina	<i>Stachys officinalis</i> L.
BYLICA	estragon, piołun	piołun, absynt, psia ruta	bylina	<i>Artemisia</i> L.
CEBULA	cebula zwyczajna	cebula, dymka	roślina dwulettnia	<i>Allium cepa</i> L.

Polskie nazwiska pochodzące od nazw roślin zielarskich (cz. 2)

Ciąg dalszy tabeli 1

CHABER	chaber bławatek, łąkowy, górski i in.	bławatek	bylina chwast	<i>Centaurea</i> L.
CHMIEL	chmiel zwyczajny	chymel, wilczek	bylina, pnące ziele	<i>Humulus</i> L.
CZARNUSZKA	cz. polna, siewna	czarny kumin, czarny kminek, kolendra	roślina zielna	<i>Nigella</i> L.
CZĄBER	ogrodowy, górski	satureja	roślina zielna	<i>Satureja</i> L.
CZEREMCHA	cz. zwyczajna	trzemcha	drzewo, krzew	<i>Padus</i> Mill.
CZOSNEK	cz. dęty, pospolity,	czarny, niedźwiedzi	bylina cebulowa	<i>Allium</i> L.
CZOSNACZEK	czosnaczek pospolity	czosnek leśny, czosnaczek polny, czosnkowe ziele	roślina zielna	<i>Alliaria petiolata</i> (M. Bieb.)
CZYTEK	biały, kreteński, szary, żywicowy	skalna róża, święta róża	zimozielone krzewy	<i>Cistus</i> L.
DEREŃ	dereń jadalny	derenka	krzew	<i>Cornus mass</i> L.
DRAPACZ	drapacz lekarski,	knikus benedyktyński	roślina zielna	<i>Centaurea benedicta</i> L.
DZIURAWIEC	czteroboczny, kosmaty, zwyczajny	świętojańskie ziele, krewka M. Boskiej, krew św. Jana	bylina	<i>Hypericum</i> L.
FIOLEK	polny, trójbarwny, wonny	bratek polny, bratek ogrodowy	bylina	<i>Viola</i> L.
GŁOWIENKA	głowienka pospolita	czarcie główki, brunella, głowisz, głowianek	bylina	<i>Prunella</i> L.
GŁÓG	głóg dwuszyjkowy	babia mąka, zajęcze gruszki, głożyna, ciernie białe	krzew, niewielkie drzewo	<i>Crataegus</i> L.
GORCZYCA	gorczyca biała, czarna	ognicha, świerzop, dzika gorczyca	roślina zielna	<i>Sinapis</i> L.
GORYSZ	gorysz siny, błotny	jeleniec	bylina	<i>Peucedanum</i> L.
GROSZEK	groszek pachnący, wiosenny, siewny	groszek cukrowy	bylina	<i>Lathyrus</i> L.
IMBIR	imbir lekarski	imber, imbier	bylina	<i>Zingiber</i>

Ciąg dalszy tabeli 1

JAGODA	jagoda czarna	borówka, jagodzina	krzewinka	<i>Bacca</i>
JĄŁOWIEC	jałowiec: pospolity, sabiński, kolczasty	brzewik, dziki jałowiec, polna oliwa	krzew, drzewo	<i>Juniperus L.</i>
JANOWIEC	janowiec: lidyjski barwierski, włosisty, ciernisty	zółcidle, zółtucha, zinówka, farbownik	bylina, krzew, niewielkie drzewo	<i>Genista L.</i>
JARZĄB	jarząb pospolity	jarzębina	krzew, drzewo	<i>Sorbus L.</i>
JASTRZĘBIEC	jastrzębiec: kosmaczek	kosmaczek pospolity	bylina	<i>Hieracium L.</i>
JEMIOŁA	jemiola pospolita	strzęśla, zimorost, homela, kołtun	krzew, krzewinka	<i>Viscum L.</i>
JEŻÓWKA	jeżówka purpurowa	echinacea	roślina zielna	<i>Echinacea Moench</i>
JEŻYNA	jeżyna: popielica bezkolcowa	ożyna, ostrężyna	krzew	<i>Rubus L.</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie [2–4].

** – nazwy wybrane pod kątem właściwości leczniczych (opracowanie własne), zw. – zwyczajny (–a).

Literatura

- [1] Dobrzański Z., Krochmal-Marczak B., Witkoś J., Etymologia polskich nazwisk pochodzących od nazw roślin zielarskich (cz.1), *Herbalism*, 11(1), 2025, s. 211–222.
- [2] Mederska M., *Atlas roślin leczniczych*, Wyd. SBM, Warszawa 2023.
- [3] Ekologia.pl, *Atlas ziół*, <https://www.ekologia.pl/atlas-ziol/> 20.01.2026 r.
- [4] Iwaniuk A., *Atlas ziół krajowych*, Wyd. Bellona, Warszawa 2022.
- [5] Zawadzki J. M., *Tysiąc najpopularniejszych nazwisk w Polsce*. Wyd. Świat Książki, Warszawa 2002.
- [6] Ministerstwo Cyfryzacji, *Nazwiska występujące w rejestrze PESEL – Dane Otwarte, 2025*, <https://dane.gov.pl/pl/dataset/1681,nazwiska-osob-zyjacych-wystepujace-w-rejestrze-pesel> (stan na 22 stycznia 2025).
- [7] Instytut Języka Polskiego PAN w Krakowie, ISNP (2025–2030). *Internetowy słownik nazwisk polskich, ver. 2*, <https://nazwiska.ijp.pan.pl> 20.02.2026 r.
- [8] Rymut K., *Słownik nazwisk używanych w Polsce na początku XXI wieku*, Wyd. Gen-Pol Nitsch T., Kraków 2003 – Warszawa 2005.
- [9] Bronk Z., *Nazwiska polskie. Rozkład występowania nazwisk w powiatach, 2002*, <https://www.actaflow.com/nazwiska/> 20.02.2026 r.

Polskie nazwiska pochodzące od nazw roślin zielarskich (cz. 2)

- [10] Polskie Towarzystwo Genealogiczne, Geneteka, ver. 1.80, 2010–2026, <https://geneteka.genealodzy.pl> 20.01.2026 r.
- [11] Forebears, Names & Genealogy Resources, internetowa platforma genealogiczna, 2012–2022, <https://forebears.io> 25.02.2026 r.
- [12] Stöpel C., Geogen. Surname Mapping, ver. 4, Deutschland, 2005–2025, <https://geogen.stoepel.net> 20.02.2026 r.
- [13] Wikisłownik, Wolny słownik wielojęzyczny, https://pl.wiktionary.org/wiki/Wikisłownik:Strona_główna 25.02.2026 r.
- [14] Wielki słownik słowiański, <https://www.slovník.org.pl> 20.02.2026 r.
- [15] PESEL, Baza danych imion w Polsce: trendy, statystyki i analizy, <https://bazaimion.pl> 25.02.2026 r.
- [16] Instytut Języka Polskiego PAN, Wielki słownik języka polskiego PAN (WSJP PAN), <https://wsjp.pl> 20.01.2026 r.
- [17] Boryś W., Słownik etymologiczny języka polskiego, Wyd. Literackie, Kraków 2005.
- [18] Urbańczyk S. (red.), Słownik staropolski. T. 1–11, Wyd. Instytut Języka Polskiego PAN, Warszawa–Kraków 1953–2002.
- [19] Saleem H., Htar T. T., Naidu R., Ahmad I., Zengin G., Ahmad M., Ahemad N., Investigations into the therapeutic effects of aerial and stem parts of *Buxus papillosa* C.K. Schneid.: In vitro chemical, biological and toxicological perspectives, *Journal Pharmaceutical Biomedical Analysis*, 2019, 166, s. 128–138.
- [20] Rymut K., Nazwiska Polaków. Słownik historyczno-etymologiczny. T. I, Wydawnictwo IJP PAN w Krakowie, Kraków 1999.
- [21] Gajl T., Herbarz Polski. Od średniowiecza do XX wieku, Wyd. L&L, Gdańsk 2007.